

Politiet og jødene

103683

Nesten halvparten av politimennene meldte seg inn i NS — og her ser vi en av dem i Bente Erichsens film «Over grensen».
(Foto: Leif Høel)

Av Nils Johan Ringdal

I alle moderne samfunn spiller politiet en nøkkelrolle. Det visste tyskerne da de gikk til okkupasjon av Norge. Derfor ble etaten utsatt for større press enn noen andre. Resultatet var at nesten halvparten av landets politifolk meldte seg inn i NS, at de fikk nye, tyskinspirerte uniformer og lærte seg å hilse på tysk manér.

Men det var ikke bare okkupasjonsmakten som øvet press mot etaten. I Norge var politiet mer integrert i lokalsamfunnet enn i mange andre land. Lokalmiljøet utøvde derfor samtidig sin form for trykk, og politiet endte dermed delvis som småsabotører og dårlige tjenere for okkupasjonsmakten. Den politiske moral i politikorpene var slik sett lavere enn man kunne fristes til å tro ut fra synlige tegn på at politiet sto under tysk kontroll.

Politiets innsatsvilje og -evne varerte imidlertid fra sak til sak. Langt på vei hadde dette med pressfaktorenes ulike styrke å gjøre. Politiets effektivitet i aksjonene mot jødene kan derfor sees som et resultat av manglende press fra hjemmefronten og lokalsamfunnet.

Arbeidet med å gjøre Norge «jode- rent» hadde mange faser: Våren 1940 ble jødene fratatt radioene sine. Det dannet opptakten til videre registrering, som også skjedde i politiets og lensmannsetats regi. Siden ble jødiske forretninger kartlagt, jødiske hjem rekviert og jødeparagrafen ble gjenninnført i Grunnloven. I oktober 1942 fulgte loven om konfiskasjon av all jødisk eiendom. Så fikk politiet ordre om å arrestere mannlige jøder i Østlandsområdet.

En måned senere sto nye arrestasjoner samt utskipping for tur. Enkelt- personer i og utenfor politiet var i mellomtiden aktive i varsling og

Jødeaksjonene er et fortrent kapittel i norsk historie, hevder historikeren Nils Johan Ringdal, som på oppdrag fra Justisdepartementet har gransket politiets rolle i perioden 1940-1945. Til høsten kommer hans bok om politiet under okkupasjonen, «Mellom barken og veden».

VÅR UKJENTE KRIGSHISTORIE

transport til Sverige. Stort sett gjorde imidlertid politiet den jobb de var satt til å utføre. Aksjonene ble mer vellykkede i Norge enn i noen annet europeisk land bortsett fra Polen. Det kan man neppe laste bare politiet for.

Norsk politi har alltid utgjort en homogen kultur. Det fantes for eksempel ikke en eneste jøde ansatt i etaten før krigen. Politifolk som senere har tenkt tilbake på aksjonen mot jødene, medgir at de bare i liten grad identifiserte seg med denne delen av befolkningen. Jødene var «annerledes». Det må ha gjort det lettere for politiet å utføre de ordre de fikk. Vil dagens politiledelse ta hensyn til disse lærdommene i sin nåværende rekrutteringspolitikk?

Politiets mangel på engasjement i jødene situasjon hadde sine paralleller. I krigens første to år ble mange jøder nektet innreise til Sverige av norske og svenske myndigheter i fellesskap. Også etter dette var man i det norske Stockholm skeptisk til å få jøder over grensen. Det het seg at de var løsmunnede og usolidariske og at lek- kasjer om fluktruter skrev seg fra dem. Denne holdningen kan bidra til å forklare at regjeringen i London og hjemmefrontens ledelse forholdt seg tause mens jødeaksjonene pågikk og at så mange nordmenn rorbte seg selv nok.

I moderne vestlig jus skiller man mellom uaktsomt og forsettlig drap. I 1942 var det

Ingen jøder ansatt i politiet

Hjemmefrontens ledere trodde bare at de skulle bli fordrukne i Polen.

Virkeligheten var mer grusom enn noen hadde kunnet forestille seg. Den kollektive fortrenningsprosess satte derfor inn straks sammenheng kom for en dag. Under det norske rettsoppjø-

ret ble jødespørsmålet knapt berørt. Politiebedsmannen som hadde organisert arrestasjonene, ble betegnet nok frikjent, omstendighetene ble bagatellisert. Hans underordnede ble ikke engang etterforsket.

I Bente Erichsens film «Over grensen» heter det om en bygd i Østfold at «det var som om ekteparet Feldmann aldri hadde levd». I rettsoppjøret og i norsk historisk skrivning har det vært på samme måte. Den oppvoksende generasjon kan lett komme til å tro at det aldri bodde jøder i Norge før annen verdenskrig.

Det norske rettsoppjøret ble langt på vei styrt av praktiske hensyn. Man dømte dem det var lett å få dømt, ikke de som hadde samarbeidet, man dømte NS-medlemmene og ikke brakkebarone- nene. Passivt samarbeide, tilpasning til okkuperanten og unnlatesessynder makttet ikke rettsapparatet å hanske med. Med jødespørsmålet sto man overfor et gigantisk uaktsomt drap og ingen skyldige. Det var derfor mest praktisk å se bort fra hele problemet.

Men historikerne var ikke særlig bedre. Historiskskrivningen lot seg prege av de problemstillinger og den kollektive bevissthet som hadde dannet seg under rettsoppjøret. Okkupasjonen ble til «krigen», til en kamp mellom skurker og helter, mellom gode og onde makter. Noen sider ved okkupasjonen passet dårlig inn i dette skjemaet. Derfor ble de fortrent. Jødespørsmålet var ett av disse.

Men historikerne tilhører ikke rettsapparatet. Når vi i dag kan ta en rekke av okkupasjonsens ubehagelige sider opp til ny granskning, er det derfor verken som dommere eller som deres talsmenn. Historiskskrivningen har ansvar for den kollektive hukommelse. Jødeaksjonene er en del av historien vi ikke har lov til å glemme. Det skylder vi ikke minst dagens nye innvandrere.

Som om Feldmanns aldri hadde levd